

Svulmende forfall

Taler
Helge Krog

Dato
1 mai 1954

Sted
Studentersamfundet, Oslo

- 1 (Denne teksten består av tre avisartikler som "ble utarbeidet på grunnlag av manuskriptet til et foredrag i studentersamfundet.")

I

5

Som dere alle vet - eller bør vite - hadde 1. mai, som demonstrasjonsdag, opprinnelig bare en post på sitt program: 8-timersdagen.

- 10 Nå begynner 6-timersdagen å bli aktuell. Men i 1864 nevnte Marx kampen for 10-timersdagen som et stort lyspunkt. Ikke erobringen av 10-timersdagen, men kampen for den!

- 15 Med en senere tids, terminologi: som den alminnelige stemmeretten var, og måtte være, arbeiderbevegelsens første politiske program, var 8-timersdagen - sammen med minstelønn, begrensning av barnarbeid og andre rent elementære krav - arbeiderbevegelsens første faglige program. Og måtte være det.

- 20 8-timersdagen var begynnelsen, den nødvendige forutsetningen for fortsatt kamp på stadig bredere front, med stadig videre perspektiver. For 100 år siden var en industriarbeiders døgn helt slukt av slit, søvn og et par usle måltider. Det gjaldt å erobre noen få timer som han kunne bruke til å tenke seg om, til å lese og lære litt, til å komme sammen med kameratene og legge planer. Først da var det mulig å komme videre.

- 25 1. mai er ikke lenger noen ungdom. Som internasjonal demonstrasjonsdag er den jevngammel med meg. Så det er snarere spørsmål om den ikke er overårig og begynner å gå i barndommen. Det fins tegn som tyder på det.

De forente stater var engang et foregangsland, også politisk. Alt i 1860-1870-

årene førte de amerikanske arbeiderorganisasjonene en strid kamp for

8-timersdagen. Og da American Federation of Labor ble stiftet i 1886 var 8-timersdagen føderasjonens første store mål. Tre år senere ble 1. mai innstiftet
35 som internasjonal demonstrasjonsdag for 8-timersdagen. Det skjedde ved en
enstemmig beslutning på Den 2. Internasjonales kongress i Paris 1889, 100 år
etter utbruddet av den store franske revolusjonen.

Beslutningen vakte enorm oppsikt over hele den siviliserte verden, og i de
40 folkerikeste industribyene fikk demonstrasjonen straks stor oppslutning.

I historisk perspektiv kan det se ut som de borgerlige regjeringene rundt om i
landene enda bedre enn arbeiderne forsto hva demonstrasjonen innebar. Ja, for
de møtte den som det den i bunn og grunn var: opptakten til en
45 verdensomfattende revolusjon. De møtte den med forbud, med arrestasjoner.
med politi og militær, med våpen! I de store byene kom det til sammenstøt med
mangedrepte og sårede. Borgerskapet var grepet av skrekk som foran
dommedag, og mange bedrifter besvarte demonstrasjonen ved lock-out -
arbeiderne hadde jo gått fra arbeidet for å demonstrere!

50 I løpet av de følgende 65 årene har 1. mai skiftet karakter med de storpolitiske
konjunkturerne og med de faser - revisjonistiske og revolusjonære -
arbeiderbevegelsen pendlet mellom. Etter hvert som arbeiderne kjempet seg
frem fra skanse til skanse fikk 1. mai naturligvis et langt mer omfattende
55 innhold, men styrken og tendensen i dagens program var høyst variabel.
Likefullt: selv i sløye tider beholdt 1. mai sin karakter av en demonstrasjon for
arbeiderklassens internasjonale solidaritet. Og nettopp det er i dag
demonstrasjonens sentrale innhold ... Undskyld: jeg mente å si at nettopp nå, og
mer enn noen gang før, burde dette være dagens sentrale innhold.

60 Men så er det jo så vanskelig med utenrikspolitikken. Den fører Amerika for oss,
og helst uten varsel, så vi vet aldri riktig hva vi har å holde oss til, hva vi tør
manne oss opp til å si eller mene eller tenke ...

65 I årene etter den russiske revolusjonen, helt frem til begynnelsen av 30-årene,
kunne en lese mange påfallende ting på faner og transparenter i et 1. mai-tog i
Oslo.

70 En av parolene lød: Ned med alteret, tronen og pengesekken! Det var et slagord med nebb og klør, det var noe som rev. Kraftig kost, politisk sjokkbehandling.

I formiddag var det sikkert ingen som fikk noe sjokk. Arbeiderpartiet er i dag mildt kristeligsinnet, lojalt for ikke å si servilt rojalistisk. Og med pengesekken
75 ligger regjeringen i litt furtne, men egentlig ganske vennskapelige underhandlinger.

I dag lyder parolen: Samhold for fred og framskritt. Den kunne like gjerne lyde: Gledelig jul og godt nyttår.

80

Ikke at det er noe å si på de enkelte ordene. Samhold er utmerket - forutsatt at det er ekte og frivillig, ikke kunstig og påtvunget. Fred (mellom folkene) er det beste av alt, og fremskritt det nest beste. Det er ingen verdens ting å si på parolen. Nei, og det er nettopp feilen ved den!

85

Den er så rund som en hvetebolle, så myk og lun som en dundyne. Den er så rommelig at den sier nær sagt alt - d. v. s. ingenting. Den stiller ikke noe bestemt krav, den har ikke brodd til noen kant, den kan ikke støte eller forarge noe menneske. Ingen kan være uenig i Arbeiderpartiets parole. Alle partier kunne
90 valgt den som sin, fra Kristelig Folkeparti til Kommunistpartiet. Bare gjennom fortolkning kan parolen få noen konkret mening, og den er så tøyelig og føyelig at enhver med samme rett kan tolke den etter sitt sinn, sine planer og lyster, sin smak og sitt behag.

95 Spørsmålet blir da: hvordan fortolker Arbeiderpartiet sin egen parole?

Her har jeg et pikant dokument. Det er en trykt Veiledning for første-mai-talere 1954 - en «foredragsdisposisjon». Jeg misunner ikke de talerne land og strand rundt, som i formiddag ikke hadde annet å gå etter enn denne orienteringen,
100 men selv har jeg hatt glede og nytte av den.

Veiledningen roser og forsvarer alt hva arbeiderregjeringen har foretatt seg og alt hva den mer eller mindre frivillig er kommet opp i: Atlanterhavspakten, opprustningen, tjenestetidens forlengelse, de industrielle investeringene, osv. -
105 Alt i almene ordelag og matte, omtrentlige vendinger, et språk uten åndedrett og muskulatur.

110 Og fremtidsprogrammet? Først og sist økt produksjon, det er forutsetningen for alt annet: for en fortsatt, om enn langsam og forsiktig utjevning mellom næringer, landsdeler og folkegrupper; for en videre utbygging av trygdesystemet; for flere boliger, sykehus og skoler, bedre kommunikasjoner.

115 Er noen uenig? - I hvert fall ingen som antas å stå til høyre for Arbeiderpartiet. De samme postene figurerer på de borgerlige partienes programmer. Målene er de samme, midlene kan det være dissens om. Den eneste forskjellen måtte ellers være at Arbeiderpartiet kanskje mener det litt oppriktigere med sine forbeholdne løfter og beskjedne forespeilinger.

120 Arbeiderpartiet kaller seg fremdeles et sosialistisk parti.

Den sosialismen som Tranmæl, Gerhardsen og Torp i yngre år forkynte hadde en rekke springende punkter, som ikke alle har vært i stand til å glemme. Klare og skarpt formulerte punkter - kjernepunkter som tilsammen konstituerte 125 sosialismens begrep og idé. Den gangen var marxismens teori rettesnoren for sosialistisk tenkning og politikk. Det eneste sikre midlet til å stanse kapitalens eksploatering av arbeidet var avskaffelsen av all privat eiendomsrett til produksjonsmidlene, sosialisering. Og klassekampen måtte ubønnhørlig føres videre helt til målet var nådd: det klasseløse samfunnet.

130 I dag er sosialismen i Norge ikke til å kjenne igjen, den har mistet alle sine særlige kjennetegn, alle sine egenskaper. Alt i 1938 ble de siste rester av marxisme strøket i partiets program. Ordet sosialisering har sikkert ingen første mai-taler av Arbeiderpartiet tatt i sin munn i dag. Og klassekampen? Den er avblåst, den 135 svarer ikke lenger til noen realitet i folket. - Jeg skal tro det den dagen Hambro får flertall i Vaterland og Strand Johansen i Uranienborg.

«Det nytter ikke lenger å skremme (underforstått borgerskapet) med de sosialistiske idéene», sier Veiledningen med intetanende selvironi. Jeg vet 140 sannelig ikke om det nytter, det er jo ingen som forsøker, i hvert fall ikke noe lydig medlem av Arbeiderpartiet. Marxismen, sosialiseringen og klassekampen - det var skremmende idéer, skremmende ord. Men de er jo strøket i ordlisten. Til gjengjeld - og nettopp derfor - er sosialisme blitt et riktig hyggelig ord, harmløst og gemytlig, gjestmildt og hjemmelunt - en attraksjon likefrem, så sosialistisk vil 145 partiet være.

Hva er så sosialisme? - Veiledningen, instruksen for de mer subalterne første-mai-talere, den svarer:

150

Sosialisme er hele folket i arbeid på slike vilkår at ingen har bekymring for utkommet, sosialisme er gode boliger til alle som trenger det og til slike husleier at de ikke «bor seg i hjel». Sosialisme er trygd mot sykdom, arbeidsulykker og tap av forsørger. Sosialisme er en sorgfri alderdom.

155

Og endelig, liksom litt betenkt og forlegent, litt prøvende - som et svakt og vemodig ekko av fjerne tiders antimilitarisme:

160

Vi kan også si at sosialisme er fred og frihet for alle folk og folkegrupper, samarbeid mellom landene og militarismens avskaffelse.

Alt dette er utmerket, og de nevnte betryggelsene utgjør utvilsomt en del, men bare en del, av sosialismens sluttmaal.

165

Arbeiderpartiets ledelse må vel da mene at vi i dag kan nå disse målene med andre midler enn de sosialistiske. Vel, kanskje det, kanskje. Det er en ærlig sak å tro det. Men hvorfor i all verden kalles denne troen sosialisme? Det er jo alt sammen god gammel borgerlig-radikal fremskrittspolitik!

170

Med andre ord:

175

Arbeiderpartiet sier ikke lenger: vi er sosialister, derfor vil vi gjøre de og de bestemte tingene på den og den bestemte måten, for det er sosialisme. Partiet sier tvert om: nå vil vi gjøre ditt og datt, følgelig er ditt og datt sosialisme - ja, for hva vi enn gjør: sosialister, det vil vi faen nominere oss være, nå og til atombomben faller!

180

Arbeiderpartiet har ikke vervet sin enorme medlemsmasse ved å fastholde og hevde sine fundamentale sosialistiske idéer og prinsipper, men tvert om ved å fire på dem og etter hvert avskrive dem - ved å åpne seg for alle og enhver, fra Norske Selskap til Konene ved Vannposten, og gjøre seg populært hos tidligere motstandere. Men et arbeiderparti uten feste i en prinsipiell teori, uten forankring i en konsekvent ideologi - det er som et skip uten kompass, et parti i drift, et opportunistisk parti. Men opportunismen tar til slutt alltid retning høyre, så når Arbeiderpartiet i dag er et vesentlig konservativt parti er dette et

185

resultat av naturens orden og de idéforlatte menneskers pendling inn mot hvilepunktet, status quo.

190 Denne utviklingen tok til da medlemsmassen svulmet opp - eller omvendt: her skifter årsak med virkning, som blir ny årsak med forsterket virkning, et vekselspill i en infam sirkel. Men særlig sterk ble den konservative strømkentringen fra 1935, da partiet kom til makten for senere å beholde den.

195 Det er rart med makten. Den forandrer perspektivene. Tingene tar seg annerledes ut sett ovenfra enn nedenfra. Med makten følger også ansvaret, og det er som kjent tungt, en byrde. Så tung er denne byrden at den kan tyne de siste restene av vilje og mannsmot ut av dem som ikke har rygg til å bære den.

200 Da stortingsmann Celius i Nils Kjærs politiske komedie blir beskyldt for å svikte sin overbevisning, svarer han: Jeg svikter ikke min overbevisning, jeg bare oppsetter den! Jeg vet om mange som jevnlig oppsetter sin overbevisning. Men en overbevisning kan oppsettes så lenge at den bare blir et vemodig ungdomsminne.

205 For arbeiderne, og for mange andre, står Kyrre Grepps person i en sagnaktig glans - en sosialismens helgenskikkelse, sinnbildet på uegennyttig idealitet og sviktfri prinsippfasthet. Så Kyrre Grepp er en god forbundsfelle. Men når partiet i dag har valgt hans portrett som sitt emblem, så er dette en anmasselse.

210 Det er dessuten en tilsnikelse, for det underskyter at Kyrre Grepp ville gitt sitt bifall til partiledelsens taktikk og dagens lunkne parole. Det ville han sikkert ikke gjort. Han var av et hardere metall enn ... ja, enn Martin Tranmæl for eksempel. Da Martin hadde stått en stund på lokomotivet viste det seg at det var bremsene han hadde best lag med.

215 Underlig vemodig-bittert er et annet trekk i dagens bilde: i formiddag ble minnesmerket over Rudolf Nilsen avduket. Det var han som skrev:

Gi meg de rene og ranke, de faste og sterke menn,

220 de som har tålmod og vilje og aldri i livet går hen

og selger min store tanke, men kjemper til døden for den.

Gi meg de brennende hjerter, som aldri gir tapt for tvil,

som aldri kues av mismot og trues av sorger til hvil,

230 men møter hver seier, hvert nederlag med det samme usårlige smil.

Titelen var Revolusjonens røst. Jeg undres om Arbeiderbladet ville trykke dette diktet i dag - hvis det var skrevet i går og nytt i dag?

235 - Men snille Dem, hr. Krog, det er da vel full ytringsfrihet i Arbeiderbladet?

Tja ... for et par uker siden leste jeg en artikkel av lagmann Carl Bonnevie: «Vår utenrikspolitikk under Halvard Langes ledelse». Det var et angrep på regjeringens utenrikspolitikk i tilknytning til A-pakten - saklig meget sterkt, men
240 i en utsøkt høflig form. Det eneste påfallende var at artiklen sto i Dagbladet. Carl Bonnevie skriver ellers alltid i Arbeiderbladet. Senere fikk jeg vite at Arbeiderbladet hadde nektet å trykke artiklen.

Hvorfor? - Når regjeringsorganet ikke orker å trykke en omhyggelig analyse av
245 regjeringens utenrikspolitikk, skrevet av en gammel solid sosialist, en av arbeiderbevegelsens veteraner ... ja, så kan grunnen bare være én: at regjeringsorganet erkjenner, at dette angrepet er vi aldeles ute av stand til å imøtegå.

250 Jeg vender enda en gang tilbake til mitt kostelige kildekrift, Veiledningen, «foredragsdisposisjonen».

Her klager partiledelsen over sine altfor mange «papirmedlemmer», over at den aktive interessen blant de menige svikter, etc.

255

Når arbeiderne mister interessen for sitt eget parti ligger en av årsakene nettopp hos ledelsen og skyldes den tiltagende byråkratiseringen av partiapparatet. Arbeidet for partiet, som en gang var et offer av tid, krefter og inntekter, er i dag et lønnsomt avansement og en plattform for borgerlig karrière. Selvsagt må
260 kjempemessige organisasjoner som Arbeiderpartiet og LO lønne sine folk. Men det ser ut til at den enorme makten partiet og LO utøver konsentreres på stadig færre hender, og at vi beveger oss mot et pampevelde, et fåmannsvelde av funksjonærer med et overmenneskelig antall tillitsverv - med tilsvarende

265 reduksjon mot null-punktet av de menige medlemmers innflytelse, følgelig også av deres interesse.

Kildeskriftet fortsetter ordrett: «Selv på en 1. mai er det mange som sitter hjemme og betrakter dagen som en alminnelig fridag.»

270

Ja - fra å være en streikedag er 1. mai blitt en ferie- og festdag, en dag for selvros og gjensidig gratulasjon. Fra å være en demonstrasjonsdag er den blitt en helligdag på linje med de kristelige helligdagene, påske, pinse og himmelfarten!

275 Grunnen til dette kan bare være én, og den faller skarpt i øynene:

Arbeiderpartiets ledelse er ikke lenger i stand til å peke på noen merkesak som kan aktivisere massene. Partiet har stagnert i selvtilfredshet, og ledelsen kan ikke lenger åpne noe fremtidsperspektiv som beveger sinnene og ildner fantasien.

280

II

Etter siste verdenskrig lar det seg ikke lenger gjøre å trekke et skarpt skille mellom innenriksog utenrikspolitikk. Alle lands skjebne avhenger i langt høyere grad av hva som skjer utenfor enn innenfor deres grenser, og de internasjonale spenningene slår i hvert enkelt land sterkt og direkte ut i analoge nasjonale spenninger.

285

Hos oss, som i alle vest-européiske land, er utenrikspolitikken i virkeligheten blitt det - sentrale punktet også i vår innenrikspolitikk. Og dette forholdet gir forklaringen på mangt og meget av det som skjer på hjemlig mark. Det er en illusjon at vi fremdeles har full bevegelsesfrihet innenfor våre egne gjerder. Men anklagen mot regjeringen går ut på at den ved sin politikk har lammet seg selv: at den litt for raskt og villig har priggitt overflødig meget av sin og landets handlefrihet, innad som utad.

295

Samhold heter det i dagens parole.

Da regjeringen for fem år siden meldte oss inn i Atlanterhavspakten hadde den et nesten enstemmig storting bak seg. I dag er det ikke lenger noen hemmelighet at denne enigheten var falsk. Innen Arbeiderpartiets stortingsgruppe var det kort i forveien flertall mot vår innmeldelse i A-pakten. Enigheten var et resultat

300

av partidisciplin og innpisking. Ikke et naturlig resultat av fritt meningsskifte og
305 fri stemmegivning, men av trykk og press, av politisk diktat.

Sånn sto det til med samholdet den gangen.

Hvis regjeringen i 1949 hadde tatt en folkeavstemning på spørsmålet ville
310 utfallet vært tvilsomt. I dag er det sannsynlig at folkeflertallet ville stemme mot
vårt medlemskap i A-pakten. For i løpet av disse fem årene har det hendt en del
ting som er til å få forstand av. Og til å ta skrekk av.

Alt i de første fredsårene brukte dollarlandet sin overmektige valuta til å lokke
315 og tvinge nødlidende européiske land inn på sin egen nyreaksjonære bane og
skremme dem fra reformer som hadde den svakeste tendens mot sosialisme.
Med Marshallplanen ble denne politikken satt i system. Og med A-pakten
nådde systemet sin fullendelse.

320 De fleste av oss forestilte seg vel at A-pakten var en sammenslutning mellom
selvstendige og innbyrdes likeberettigede stater. Regjeringen må vel også ha
forsøkt å tenke seg det. Men i så fall gjorde den regningen opp uten verten.
Verten var USA. Og USA hadde pengene.

325 Det ble en pakt mellom en allmektig banksjef, verdens eneste, og et halvt snes
lånsøkere som alle var raka fant, og som banksjefen derfor hadde i sin hule hånd.
En pakt mellom en mangemillionær og 10-12 fallenter, for ikke å si tiggere.

Amerika ble ikke Vest-Europas allierte. Det ble Vest-Europas formynder.
330 Overfor sine paktland praktiserte USA en ny form for imperialism - ikke med
våpenmakt men med pengemakt. Ja, paradokset er at USA med sin pengemakt
påtvinger Vest-Europa sine våpen - på betingelse av at vi også selv ruster opp!
Ikke nok med at formynderen med sine dollar kjøper sine myndlingers
selvbestemmelsesrett, stykke for stykke, etterhvert som den betrengte familien
335 mener seg nødt til å selge. Over hodet på både FN og NATO fatter USA
beslutninger og treffer avtaler som på smertelig vis forandrer situasjonen for de
andre A-paktlandene. Det blir vanskeligere og vanskeligere å skjelve mellom
NATO's fellespolitikk og alt det USA finner for godt å foreta seg på egen hånd,
overraskende. Men via NATO hefter vi alle i siste instans for Amerikas
340 handlinger, de blir direkte eller indirekte bindende for oss, og vi blir
medansvarlige for dem, medskyldige.

Jeg er en varm tilhenger av organisasjonen En Verden og dens program: at de enkelte stater skal frasi seg en del av sin nasjonale suverenitet til fordel for en overnasjonal verdenssregjering. Men ikke til fordel for USA, som fører en politikk stikk i strid med En Verdens program. En politikk som stimulerer angsten og mistenksomheten, hisser hatet og aggresjonen hele kloden rundt. En politikk som uavlatelig skjerper motsetningene øst-vest og rykker planen om en frelsende verdensregjering ut i utopienes fjerne horisonter.

Atlantehavs-pakten. Egentlig er vel ordet «pakt» etter hvert blitt misvisende. - Danmark hadde en ikke-angrepspakt med Hitlers Tyskland. Hitler var så redd for Danmark at han måtte ha en slik pakt. Som kjent overholdt Danmark pakten til punkt og prikke.

I virkeligheten er hele Vest-Europa - ennog Storbritannia - blitt amerikansk interessesfære og potensiell krigsskueplass. Bufferstater. Det er ikke langt fra at de svakere paktlandene er amerikanske protektorater og befestninger, tenk på Island. Eller kanskje vasallstater er en riktigere betegnelse? Når alt kommer til alt er det kanskje ikke noen fundamental forskjell på la oss si Tsjekkoslovakias avhengighet av Sovjet-Samveldet og la oss si Danmarks avhengighet av Sambandsstatene. Eller som Einar Maseng, militær og utenrikspolitisk ekspert, i sterkere ord uttrykker det: «Den autoritære makt som USA har over sine hjelpestater, er neppe synderlig mindre enn Moskvas over dets klienter, om enn formene og påvirkningsmidlene er forskjellige.» - Og Norge? Vi deler skjebne med de andre små og svake landene i pakten. Vårt statsskip er en liten vippende jolle på slep etter en atomdrevet Atlantehavskrysser.

Skritt for skritt, punkt for punkt, har regjeringen lempet og jenket Stortinget til, i falsk enstemmighet, å bøye seg for amerikansk diktat. Atter og atter har regjeringen stilt Stortinget overfor fullbyrdede kjensgjerninger, og prinsippet har vært: Når vi har sagt A ...

Men her står vi overfor en politisk kuriositet av de sjeldne. I sin NATO-politikk har regjeringen, hele den lange veien, hatt sin sikreste, absolutt pålitelige støtte i de borgerlige partienes stortingsgrupper, ikke i sin egen, i Arbeiderpartiets gruppe. «De tvil som har vært ytret under de forskjellige etappene, er utelukkende kommet fra regjeringspartiets rekke», skrev Jakob Friis i Samtiden, mars 1952. Og videre:

Jo dypere en går i rekapituleringen av utenrikspolitikken med sikte på en eventuell omprøving, desto klarere blir det for en at det bak borgerpartienes
385 enstemmige oppslutning om regjeringens utenrikspolitikk også ligger sterke innenrikspolitiske interesser.

Jeg spør: Er det ikke sannsynlig at vår utenriksledelse ville stått friere og sterkere overfor det tunge trykket fra USA, hvis den hadde søkt støtte i sitt eget parti og
390 lånt øre til sine politiske meningsfellers tvil og velbegrunnende frykt i stedet - for å jage dem inn i Høyres fårefold -?

Da Norge gikk inn i Atlanterhavs-pakten var det på en rekke uttrykkelig fastlagte og presiserte forutsetninger. Punkt for punkt, skritt for skritt, er alle
395 disse forutsetningene forlatt og forrådt. USA har tatt dem fra oss og ensrettet oss etter sine planer.

Det skulle være en nord-atlantisk pakt. I dag flommer Nord-Atlanteren i en stri politisk strøm inn i Middelhavet, gjennom Suez og Rødehavet, opp i den
400 persiske oljebukta, ut i Det arabiske og Det indiske havet.

- Nå snakker De om USA, ikke om A-pakten, vil man innvende. Jeg gjentar: før eller senere, i én eller annen form, kommer alle A-pakt-land til å hefte for USAs utenrikspolitikk.

405 Regjeringen kan ikke påberope seg at den manglet varsler fra vest om den kursen som var satt ut. Da den seks dager før Norge undertegnet pakten fremla sin proposisjon for Stortinget, måtte den, til de folkevalgtes forbløffelse, meddele at det nettopp var kommet beskjed fra USA om at også Italia skulle være med i
410 pakten - en beskjed vi hadde å ta til etterretning. Italia var jo strengt tatt ikke et nord-atlantisk land, men utenriksministeren hadde alt på forhånd sagt A ... Og dette var NATOs første dag i Norge.

415 Det skulle være en defensiv pakt. - Kast et blikk på et kart over de amerikanske basene. Ringen rundt Sovjet-Samveldet og Kina er snart en fullstendig sirkel. Hvis denne ringen av utfallsposter bare skal tjene til forsvar, må det være ut fra grunnsetningen at angrep er det beste forsvaret.

Det skulle være en pakt til forsvar for demokratiet. Alt på forhånd hadde USA

innlemmet Salazars portugisiske diktatur i pakten. Siden februar 1952 står Norge også i bås med diktaturene i Hellas og Tyrkia - to nye beske piller å svelge for vårt demokratiske Storting med sitt flertall av arbeiderrepresentanter.

425 Men det er verre enn som så.

Gjennom NATO eller utenom NATO har USA mer eller mindre direkte, gjennom flere eller færre ledd, forlovet oss med Franco, det spanske folks undertrykker og plageånd, med det krigerske Pakistan, med Sør-Koreas
430 avsidige Syngman Rhee, med det tvangsopprustede og fremdeles okkuperte Japan ... Japan som fikk smake atombomben, den første bitte lille forsmaken som bare kostet 100 000 menneskeliv pr. bombe, Japan som nylig fikk den første vårlige dusjen av amerikansk atomregn! Ja, og verst av alt: med Chiang Kaisheks Formosa - mot Kinas 600 millioner som reiste seg mot hans pilråtne
435 regime.

Den kinesiske folkerepublikken avviste Norges lunkne de facto-erkjennelse - den hadde ikke bruk for en så forbeholden og fryktsom anerkjennelse, så der sto vår utenriksledelse og hadde halen der den har vært siden april 1949.

440

Vi gikk inn i en pakt med demokratenes og Trumans Amerika. Nå er vi i pakt med republikanernes og Eisenhowers Amerika. Det er ikke utenkelig at vi snart er i pakt med McCarthy og hans Amerika. Alt nå er USA et land hvor tanken ikke lenger er tollfri, hvor meninger er straffbare. Et land som Chaplin ikke kan
445 komme inn i og Arthur Miller ikke ut av. Men seirer McCarthy og hans Amerika er vi svinebundet til et ultra-reaksjonært, krigslystent og fascistisk regime på marsj mot diktaturet. Hetsen mot det mikroskopiske mindretallet av amerikanske kommunister har i McCarthys politikk nøyaktig den samme funksjonen som jødehetsen i Hitlers politikk: et folkeskremsel til å vinne makt
450 på.

450

Dette er faen på veggen, vil noen si. Ja, det er virkelig faen på veggen. Men det er ikke jeg som har malt hans majestet. Det er et selvportrett - McCarthys selvportrett.

455

Skulle McCarthy seire, og skulle det deretter bli krig - ja, så er det sannsynlig at en sovjetrussisk okkupasjon ville bli å foretrekke for en amerikansk.

460 McCarthys navn i utenrikspolitikken er Foster Dulles. Det er McCarthys system som praktiseres også i Amerikas mellomfolkelige politikk. Som McCarthy setter kommunistnavnet på enhver person han vil tillivs, stempler Foster Dulles ethvert gjenstridig asiatisk folk som kommunistisk og gjør hva han kan for å slå det ned - i demokratiets og menneskerettighetenes navn! Enhver
465 mellomfolkelig konflikt, hvor USAs strategiske interesser står på spill, opphøyes av Foster Dulles til en kamp mellom demokrati og kommunisme. Nylig truet han med «øyeblikkelig og massiv gjengjeldelse» - det er Foster Dulles' kjæleavn på vannstoffbomben. Men faller den i øst, så faller den i vest - og deretter er alt likegyldig.

470

Det mest groteske i dette verdenshistoriske narrespillet - og det uhyggeligste, det farligste - er at Amerika sørger for å få et skinn av rett i sin elementære problemstilling: øst-vest, kommunismedemokrati.

475 En asiatisk proletar kan ikke lese, og språkligmentalt er han innestengt i sin dialekt. Hvis han i det hele tatt vet noe om internasjonal politikk så er det den ene tingen at Russland og Amerika er motpoler. Han har hørt at Russland er befolket av kommunister, Amerika av demokrater - men dette er svimlende fremmedord for ham, de har ingen forankring i hans forestillingsverden, de har
480 ikke noe med ungene eller geita eller jordhytta å gjøre. Men så får han høre at demokratene i Amerika forsyner Chiang Kai-shek med våpen og penger. Og om Chiang Kai-shek vet han at Chiang står i spissen for de stormrike jordfyrstene som er skyld i at han og hans feller hvert år står i fare for å dø av sult. Siden får han høre at amerikaneren MacArthur, en kristen og demokratisk røverhøvding,
485 bomber og brenner seg frem mot Kinas grense i øst.

Neste året har han fått en jordlapp til odel og eie og kan bjerge familien med den. Da hører han at Chiang Kai-shek pønsker på å falle inn i landet igjen og ta fra ham jordlappen. Det er de amerikanske demokratene som vil han skal gjøre
490 det, og nå igjen forsyner de Chiang med penger og våpen. Og året etter - han er nå litt bedre orientert - får han greie på at demokratiske amerikanere forsyner de demokratiske franskmennene med våpen og penger, så de kan fortsette å plyndre og drepe hans brødre i Indo-Kina. Men fra kommunistene i Russland blir han og hans feller ikke utsatt for noen overlast. Da kan han ikke unngå å
495 tenke: så onde som amerikanerne og demokratene er, kan ikke russerne og kommunistene være. Lensmannen i landsbyen har dessuten fortalt ham at det nye styret som skaffet ham jordlappen er kommunistisk. Hva dette kan bety er

like uklart som før. Men ordet kommunist har fått en god klang for ham.

500

Da er det at Foster Dulles erklærer at det asiatiske proletariatet er kommunistisk. Hvis det er et korn av sannhet i denne forsikringen, så har han sin egen politikk å takke for det. USA går til aksjon, USA hevner seg. For hva? For sine egne misgjerninger mot et talløst proletariat som ville ha litt jord å leve av.

505

Dermed er fiendskapet øst-vest erklært, en ulykke som kanskje er uopprettelig, og som bærer alle katastrofens muligheter i sitt ynglende skjød.

Denne USAs tåpelige, blindt halsstarrige Asia-politikk er åpenbart selvmorderisk for hele den vestlige verden - men minst for Amerika, mest for Vest-Europa. Og denne politikken har vi, nordmennene, vært med på - dels med, dels mot regjeringens vilje. Dør vi av det blir det ikke en død i skjønnhet.

510

III

515

Så spør vi:

Var Norges delaktighet i alt dette ikke til å unngå, når vi først hadde meldt oss inn i Amerikas Atlanterhavspakt?

520

Tidlig på våren 1949 hadde Halvard Lange et påfallende og pinlig hastverk med å få loset Norge inn i A-pakten. Før forhandlingene om et nordisk forsvarsforbund var definitivt avsluttet og - som Jakob Friis skrev - «før pakten var vedtatt i Amerika, skulle den trumfes igjennom i Norge.» Det virket som om Halvard Lange var så skremt av amerikanernes trusel om at vi hverken kunne få våpen eller garantier uten å gå inn i Apakten, at han ilsomt etablerte et fait accompli med USA - for å avskjære så vel ytterligere skandinaviske drøftelser som fortsatt ubehagelig noteveksling med Sovjet-Samveldet. Denne travle tjenesteiver vis-à-vis USA måtte nødvendigvis svekke utenriksministerens diplomatiske og moralske motstandskraft overfor alle senere amerikanske krav.

525

530

Likevel, hr. utenriksminister: kunne vi ikke på et eneste punkt i den senere utviklingen satt oss til motverge? Har vi aldri hatt en chance til å slå oss litt vrang, til å nedlegge en protest, til å hevde en selvstendig mening?

535

La oss se litt på dette.

Et av de store krigsmålne, nei det største, var Tysklands fullstendige avrustning.
540 Vi vant krigen. Og nå, ni år etter, er Vest-Tysklands opprustning A-paktens
mest brennende tema.

Først gjennomtvang Vestmaktene - i forståelse med Sovjet-Samveldet - en
nådeløs demontering av all tysk industri som kunne ha den fjerneste betydning i
545 en krig. Deretter gikk de i gang med å montere opp igjen den samme industrien,
alt i 1950 var tungindustrien og den kjemiske industrien gjenreist. Det faller
vanskelig å ordlegge sin beundring for konsekvensen, fremsynet og
sparsommeligheten i denne politiske økonomien.

550 I dag forlanger USA at Vest-Europa skal godta Europa-hæren. Da kan USA
trekke sine egne tropper ut av Tyskland og hemningsfritt konsentrere seg om
New Look, base- og bombestrategien. Storbritannia, Frankrike og Vest-
Tyskland stritter fortvilt imot, men Amerika truer, nå igjen: ratifiseres ikke
planen stanser dollarlandet hjelpen til sine allierte og trekker sine tropper ut av
555 Tyskland - dette siste vil altså skje i alle fall, eller hva?

Nå skal vi alle sammen allieres med et nyopprustet Vest-Tyskland, hvor det
store ordet påny føres av gamle nazi-pamper, Hitlers generaler og løslatte
krigsforbrytere, som på et hengende hår unnslopp dødsstraff.

560 Planen har kløvd opinionen i Storbritannia, i Frankrike og i Vest-Tyskland. I
alle tre land er sosialistene motstandere av Europa-hæren. Labour er
tilsynelatende delt i to. Men partiets berømte teoretiker, professor Cole,
erklærer at «hvis ikke amerikanerne øvde så sterkt påtrykk, ville neppe en eneste
565 sjel innenfor den britiske arbeiderbevegelsen støtte planen». Han sier også at det
er på tide at britiske sosialister nekter å underkaste seg amerikansk diktatur - og
han spør: «Kan våre ledere, som kaller seg sosialister, unngå å se at Tysklands
gjenopprustning er en forræderisk handling overfor de tyske sosialistene, som
trenger vår hjelp i sin kamp mot den gjenoppstående militaristiske
570 nasjonalismen, hvis styrke og innflytelse de bare altfor godt kjenner?»

Nå vel. Hva gjør så vi i denne spente situasjonen? - Halvard Lange erklærte i
trontaledebatten at regjeringen ga sin tilslutning til Europa-hæren, og
Arbeiderpartiets representanter på den internasjonale sosialistkongressen i
575 Brussel stemte for Europa-hæren.

I den artikkelen som Arbeiderbladet ikke våget å trykke, spør Carl Bonnevie:
«Burde ikke Finn Moe og Sanness liksom de svenske og sveitsiske
580 representanter ... heller latt være å stemme i dette skjebnesvangre spørsmålet?»

Det er milde ord, og jeg har trang til å supplere dem med et annet spørsmål: Når
Arbeiderpartiets søskenpartier i Frankrike og Tyskland, partiets meningsfeller i
andre land, ikke kan stole på vår angivelig sosialistiske utenriksministers støtte i
585 deres livsviktigste anliggender - hvor langt kan vi da selv stole på ham?

Før jeg går videre vil jeg besinne meg på at mitt tema i kveld er 1. mai og dagens
karakter av demonstrasjon for arbeidernes internasjonale solidaritet.

I 1. mai togene for 25 eller 30 år siden var det mange faner som bar sosialismens
590 fundamentale parole - sluttappellen i Det kommunistiske manifestet,
grunnskriftet av 1847: Proletarer i alle land - slutt dere sammen!

I dag har sikkert ingen fane båret denne innskriften.
595

Jeg synes jeg hører pampenes svar, sekretærsvaret: i velferdsstaten Norge fins det
ikke lenger noe proletariat.

Ikke?
600

Sant nok: Trygve Nilsen er ingen proletar - og om noen antydnet at han noen
gang hadde vært det, ville han bli blodig såret i sin velpressede funksjonærshjel.
Men Trygve Nilsens ulykksalige klientél, de husløse, de er proletarer - i alle
avskygninger, fra filleproletarer til snipp-proletarer. Det fins også andre
605 proletarer i velferdsstaten - folk som har tak over hodet men ikke stort mer, og
som ikke kan forstå at klassekampen er så avleggs. Personlig kjenner jeg noen
fiskere på Sørlandet ...

Men dessuten: appellen lød jo: proletarer i alle land ...
610

Ja - og jo mer velberget vi selv er blitt, desto mer bydende er vår internasjonale
plikt, vår plikt til å støtte proletariatets kamp for frihet og levelige vilkår i andre
land.

I noen av de landene vi i egenskap av A-paktstat har fått å gjøre med, er det overflod på proletarer. I Tunis og Marokko for eksempel. I Indo-Kina for eksempel. Har vårt arbeiderstyrte Norge støttet dem?

620 I Tunis og Marokko har Frankrike gjennom en årrekke kvalt de innfødtes kamp for frihet og nasjonalt selvstyre - med våpenmakt!

Som et ledd i sin verdensomspennende strategi til forsvar for demokratiet - ikke mine ord igjen! - insisterte USA på Marokkos militarisering, liksom på siden av
625 NATO. Frankrike ga motstrebende sitt samtykke til anlegget av de amerikanske basene - mot marokkansk protest!

De franske protektoratene i Nord-Afrika ville appellere sin nasjonale sak til FN. De ble avvist. Saken ble utsatt. Utsettelsesforslaget ble vedtatt med seks mot fire
630 stemmer. Fire land lot være å stemme.

- Og Norge? Norge nyttet ikke engang denne siste utveien til å frelse litt av sin samvittighet. Vår representant, Finn Moe, stemte for utsettelsesforslaget. Og her er sluttpunktet i hans motivering:

635 «... han var sikker på at den franske regjering var helt klar over sitt ansvar og ville finne en løsning i samsvar med de franske frihets- og likhets tradisjoner.» Dette sa Finn Moe, ord til annet, aldeles av seg selv, men på Norges vegne.

640 Utenrikskomiteens formann, Arbeiderbladets utenriksmedarbeider, kan ikke mangle ethvert kjennskap til imperialistisk kolonipolitikk. Går vi ut fra det, fins det bare ett dekkende ord til karakteristikk av hans votum: det er grovt ... Men nei, la oss si det pynteligere, i kryssordspråket: ordet har sju bokstaver, det begynner på h og ender på i.

645 NATOs vedtak krever enstemmighet, så der har hvert enkelt land absolutt veto. Jeg spør: Når skulle en arbeiderregjering nytte dette privilegiet, om ikke i en sak som gjelder undertrykte og utpinte folkemassers krav på nasjonal og menneskelig likerett?

650 Men Arbeiderregjeringen hadde ikke mot, og ikke hjertelag, til å stå alene med en protest: proletarene i Tunis og Marokko glemte den aldeles.

655 I Indo-Kina raser nå på åttende året en blodig krig. Det er en gammeldags
imperialistisk kolonikrig, en skjendig krig. En krig om eventyrlig profit på
opprørende underbetalt slavearbeid. En krig om gummi. I Indo-Kina henter
Frankrike all den gummien det trenger til sin krig mot Indo-Kina. En krig om
660 folkegiften opium, som de franske kolonistene med enorm fortjeneste selger til
den innfødte befolkningen.

Fra koloni-folkenes side er krigen en oppstand mot undertrykkelse og utsugelse
og en kamp for nasjonal selvstendighet. Så enkelt var det opprinnelig. Først da
Amerika trykket på fra vest og fremkalte mottrykket fra øst ble situasjonen så
665 komplisert som den i dag fortøner seg.

Fra amerikansk synspunkt er det en krig om strategiske posisjoner - vel å merke:
Amerikas strategiske posisjoner vis-à-vis Kina og Sovjet-Samveldet. I Foster
Dulles' oversettelse: en ideologisk krig, en krig mellom øst og vest, mellom
670 kommunisme og demokrati! Overlatt til seg selv ville det ruinerte Frankrike ikke
hatt noen mulighet for å fortsette krigen i Indo-Kina. Men se: Amerika betaler.
Nå bærer USA 80 prosent av krigsomkostningene. USA bruker sin dollarmakt
til å true og tvinge sin europeiske paktbror til å fortsette en skammelig krig som
hele det utmattede franske folket stønner etter å få slutt på gjennom
675 forhandlinger.

Hvordan har nå Norge, under arbeiderregjeringen, stilt seg til dette problemet?

Jo: i vår egenskap av A-paktland ga vi på utenriksministermøtet i Paris 1952
680 Frankrike vår moralske støtte til krigen i Indo-Kina. Eller riktignok: vi ga
Amerika vår moralske støtte til å presse Frankrike til fortsatt krig.

Proletarene i Indo-Kina glemte vi aldeles.

685 Som før sagt: I Norge, som i alle vest-européiske land, er utenrikspolitikken
brennpunktet, også innenlands. I utenrikspolitikken treffes alle store avgjørelser
- med uunngåelig og bestemmende virkning for vår innenrikspolitiske kurs og
atferd.

690 Gjennom sin forskremte A-paktpolitikk og sin underkastelse under amerikansk
diktat har utenriksledelsen svinebundet sitt parti og hele folket, så det ikke
lenger er pipp i oss, heller ikke på hjemlig grunn.

695 I løpet av fem år har vår utenriksledelse - sikkert motstrebende, mange ganger
med sorg i hjertet og stikk i samvittigheten - manøvrert oss inn i nærmere eller
fjernere allianser med reaksjonære krefter halve kloden rundt. I denne politikken
har den fortrinsvis måttet støtte seg på de borgerlige partiene. Men et
arbeiderparti kan ikke ustraffet søke utenrikspolitisk støtte hos sine
700 innenrikspolitiske motstandere - for 25 år siden «klassefienden». På den indre
fronten må partiet betale for slik støtte - med innrømmelser og
imøtekommenhet, med kompromisser. Politisk avhengighet av motparten
forplanter seg som en smitte gjennom hele partiorganismen.

705 Det er vår utenrikspolitiske ynkeverdighet som avspeiler seg i vår
innenrikspolitiske sløyhet. Her ligger forklaringen på den idéfattigdommen, den
glansløse forsiktigheten og sedate vissenheten, hele det beskyttende og
beroligende onkel-vesenet, som nå på alle områder særkjenner partiets holdning
- selv i dag, den 1. mai, demonstrasjonsdagen!

710 Var det ikke så, kunne Arbeiderpartiet i dag båret en fane og preget en parole
med tennende og fengende kraft: den internasjonale forbrødringens parole.

Er det så ikke noe håp om en forandring, om et klimaskifte innenfor
715 Arbeiderpartiet, med blest og friskt vær?

Jo, kanskje.

Muligheten ligger i en radikal, gjerne revolusjonær avspaltning fra partiet - en
720 arbeider-opposisjon. Ikke for å ødelegge partiet - det er hverken tenkelig eller
ønskelig - men for å vekke det. I beste fall: for å erobre det innenfra, ideologisk,
til ny handling, ny strid, nye signaler.

- Jaså, splittelse? spør pampene. Har De ikke lest parolen? Samhold er vårt løsen.
725

Til det er bare å svare at et stort parti kan samholde seg til det sovner. Da våkner
det kanskje ikke før det er for sent, i dødsøyeblikket - som det tyske
sosialdemokratiske partiet, da Hitler tok det på sengen.

730 Men dessuten: arbeiderbevegelsens historie viser at i alle land - også i Norge - er

det gjennom avspaltninger og midlertidige splittelser de sosialistiske partiene har forynget seg og vunnet ny kraft, nytt mot - til nytt samhold, om større idéer.

735

Skulle jeg til slutt ønske oss alle noe for neste 1. mai, 1. mai 1955, så måtte det være at Arbeiderpartiet da har vunnet den indre seir, den seir i sinnene og viljene, som på demonstrasjonsdagen gir det rett til, og styrke til, å løfte internasjonalismens banner.

740

Internasjonalismens idé er det eneste som kan rense luften og splitte den giftige skodden av mistenksomhet og angst og formørket hat, som nå ligger så klam og kvelende over Europas gamle slagmarker.

745

Internasjonalismen er i dag den eneste mulige redningen. Vår redning og hele menneskehetens redning.

Kilde

Helge Krog: Sant å si. Oslo 1956, s. 131-161.

750

Emner

Foredrag, Forsvarspolitik, NATO, Partipolitikk, Sosialisme

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/svulmende-forfall>

755

760

765

770